

С.В.Федоренко
fedorenkosvit@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3321-6946>

М. Поліковські
3802417@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6481-3017>

РОЗВИТОК НАОЧНО-ОБРАЗНОЇ ОСНОВИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

У статті розглядається проблема розвитку наочно-образного мовлення в учнів початкових класів зі зниженим зором. Визначені напрями роботи із розвитку наочно-образної основи мовлення: конкретизація наявних знань та уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, уточнення лексичного значення слів; розширення знань та уявлень, збагачення словникового запасу; узагальнення, систематизація знань та уявлень, відображення їх у мовленні. В аспекті розвитку образного мовлення детально розглянутий метод спостереження, який сприяє корекції вторинних відхилень у дітей з порушеннями зору. Дана характеристика прийомів методу спостереження, що спрямовані на розвиток наочно-образної основи мовлення.

Ключові слова: молодші учні, знижений зір, наочно-образна основа, образне мовлення, спостереження, прийом.

Постановка проблеми. Будь-яка інформація, яку отримує дитина в процесі пізнання, залишає слід в її пам'яті у вигляді тих чи інших образів. Тому важливо навчити дитину створювати художньо-естетичні образи засобами слова та формувати спеціальні вміння, необхідні для вираження своєї думки: відчуття мови, її звукової краси, розуміння образності художнього мовлення тощо. Тобто збагатити інтелектуально-пізнавальний та морально-естетичний досвід і на цій основі, за висловлюванням В.О. Сухомлинського, формувати чутливість до змісту і краси слова, його найтонших відтінків.

У роботі з дітьми, які мають порушення зору, необхідно розвивати образне мовлення не лише як складову їх загальнокультурного розвитку, але й як засіб корекції, зокрема засіб розширення уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності та свідомого ставлення до лексичного значення слова. В аспекті корекційної роботи важливо зробити акцент на тому, що саме в початкових класах вона має найбільше значення, оскільки в цей період закладаються основи та створюються передумови для оволодіння учнями знаннями, що передбачені змістом освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням вивчення образного мовлення та його розуміння учнями з порушеннями зору займалися ряд науковців – Л.С. Виготський (1956), Н.С. Костючек (1983), О.Г. Литвак (2006), Н.Г. Морозова (1960), М.Поліковські (2017), Є.П. Синьова (2008, 2009), М.Ф. Фадіна (1987), С.В.Федоренко (2009, 2011, 2015, 2017), І.П.Чигринова та ін. Авторами визначається проблематичність даного процесу, в основі якого лежать неточні, недостатні чи взагалі відсутні зорові уявлень; недостатній рівень розвитку образного мислення; бідність чуттєвого досвіду. Відповідно необхідна цілеспрямована корекційна робота із розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором.

Зокрема, дослідження Н.С. Костючек (1983) були спрямовані на вивчення впливу слухових і зорових уявлень на розуміння образних висловлювань сліпими учнями початкових класів. Питанням формування та розвитку образного мовлення в учнів старших класів школи сліпих та зі зниженим зором займалася І.П. Чигринова (1983) та М.Ф. Фадіна (1987). Необхідно відмітити, що Т.О. Семенишеною (2010) також зроблено акцент на необхідність розвитку образного мовлення старших дошкільників зі зниженим зором в аспекті їх мовленнєвої готовності до навчання в школі як складової формування пасивного та активного словника дитини й навчання зв'язних висловлювань. Дослідженнями С.В. Федоренко (2011) встановлено, що у дітей зі зниженим зором виникають значні труднощі при побудові простої завершеної фрази, спостерігається відставання в описово-розповідному мовленні, відмічаються значні проблеми при переказі та складанні розповіді за наочною.

Учені зазначають, що багато предметів, що слугують основою образних висловлювань, носять візуальний характер і сприймаються лише за допомогою зору. Це такі явища природи, як місяць, хмари, туман, веселка, візерунки морозу тощо. Крім того, всі навколишні предмети, що сприймаються за допомогою зору, як провідного аналізатора, набувають в уявленнях певних оптичних властивостей: кольорове забарвлення, поєднання з певним фоном, динамічність тощо. Ці якості зорових уявлень отримують своє відображення в художньому мовленні, котре широко використовується в поетичних і прозових творах, наприклад, для описання природи. Відсутність або неточність у дітей з порушеннями зору зорових вражень і багатьох образів предметів утруднює оволодіння образними висловлюваннями. Діти часто механічно запам'ятовують слова, що означають рух, колір та інші подібні якості предметів.

Зважаючи на зазначене **метою статті** є дослідження питання розвитку наочно-образної основи мовлення учнів початкових класів шкіл для дітей зі зниженим зором.

Виклад матеріалу дослідження. Розвиток образного мислення та образного мовлення безпосередньо пов'язані із проблемою співвідношення чуттєвих та логічних компонентів у пізнавальній діяльності учнів. Оскільки діти з порушеннями зору мають обмежені можливості у якісному пізнанні навколишнього світу, що є основою розвитку мовлення, то корекційна робота з розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором, окрім розвитку власне мовленнєвої компетентності, має бути спрямована і на розвиток пізнавальної діяльності дитини. В цьому аспекті особливого значення набуває навчання молодших школярів зі зниженим зором спеціальним прийомом сприймання та спостереження із використанням збережених аналізаторів та полісенсорних взаємозв'язків.

Нами визначені наступні напрями роботи із розвитку наочно-образної основи мовлення:

- конкретизація наявних знань та уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, уточнення лексичного значення слів;
- розширення знань та уявлень, збагачення словникового запасу;
- узагальнення, систематизація знань та уявлень, відображення їх у мовленні.

Дамо характеристику визначеним напрямом роботи та шляхів їх реалізації з метою розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором.

Загальновідомо, що більшість знань та уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності людина отримує за допомогою зорового аналізатора. При порушеннях зору під час самостійного сприймання цей процес ускладнюється, що пов'язано з:

- низьким рівнем пізнавальної активності та пізнавального інтересу;
- труднощами знаходження необхідної інформації та виділення суттєвих ознак;
- складністю здійснення операцій порівняння, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- сприйманням образу без опори на реальні предмети;
- складністю відтворення інформації із власного досвіду тощо.

Звичайно, отримана за таких умов інформація негативно відображається на якості самих знань та уявлень, і зазначена категорія дітей часто потребує уточнення уявлень навіть про знайомі, на перший погляд, для них предмети та явища навколишньої дійсності. Відповідно, в процесі засвоєння того чи іншого навчального матеріалу необхідно перевіряти наявність і характер знань та за необхідності їх уточнювати. Збагачення, уточнення знань та уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності необхідно здійснювати не лише на спеціально організованих загальноосвітніх уроках, корекційних заняттях, екскурсіях, спостереженнях у природі і т.д., а також використовувати для цього й повсякденне життя дитини як в умовах закладу освіти, так і поза його межами.

Для формування знань та уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, як основи розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором, використовуються традиційні методи: наочні, словесні та практичні. Слід зазначити, що в процесі підбору та використання методів навчання особлива увага має приділятися подоланню порушення співвідношення чуттєвого і логічного. У процесі пояснення нового матеріалу потрібно поєднувати слово, образ та безпосередньо практичну діяльність так, щоб знання були поштовхом до дій, а словесні прийоми, що при цьому використовувалися мали регулюючу функцію. Тобто спрямовувати процес формування знань та уявлень про оточуючий дитину предметний і соціальний світ, сприяти уточненню і збагаченню її словникового запасу, стимулювати учнів будувати свої власні висловлювання із використанням

виразників образності.

Серед методів роботи, спрямованих на розширення та уточнення уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності молодших школярів зі зниженим зором, в аспекті розвитку їх образного мовлення, особливої уваги набуває метод спостереження, оскільки він являє собою складний цілісний процес розумової діяльності, в якому безпосередньо беруть участь сприймання, мислення і мовлення. Тобто будь-яке спостереження складається не тільки зі сприймання якихось конкретних фактів, але й потребує їх осмислення та відображення у мовленні.

У роботі з дітьми, які мають порушення зору, використання даного методу набуває особливого значення – сприяє корекції вторинних відхилень у їх розвитку. Так, процес спостереження потребує організації діяльності із реальними об'єктами та явищами природи, а це сприяє розвитку збережених аналізаторів, збагаченню чуттєвого досвіду та формуванню реалістичних уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності, в окремих випадках – їх корекції. Здобуваючи таким чином нові знання та уявлення, активізується подальша пізнавальна діяльність і на цій основі розвиваються пізнавальні інтереси.

Не можна забувати і про такий аспект процесу спостереження, як емоційні враження від побаченого. Особливо це стосується спостережень у природі, адже основою багатьох виразників образності є саме природа. При цьому зорові й слухові враження, отримані в результаті спостережень за об'єктами та явищами природи, мають значно більший емоційний вплив на дитину з порушеннями зору, ніж образно-сміслові (І.П.Чигринова, 1983, с. 9-10). Зважаючи також на те, що серед особливостей розвитку образного мовлення у цієї категорії дітей визначено такі, як звужені можливості у наслідуванні та прояві різних емоційних станів, у процесі організації спостережень у природі особлива увага має звертатися на:

- збагачення емоційних вражень;
- розвиток вмінь розмірковувати над побаченим;
- уміння давати отриманим емоційним враженням характеристику, використовуючи для цього найбільш точні слова, зокрема добирати виразники образності (порівняння, епітети, метафори тощо);
- розвиток виразності мовлення.

Організація процесу спостереження з дітьми зі зниженим зором потребує педагогічного керівництва. Педагогічне керівництво в першу чергу передбачає використання низки запитань чи завдань, що спонукають дітей зі зниженим зором до пізнання, направляють їх увагу на послідовне виділення суттєвих ознак та встановлення причинно-наслідкових зв'язків; на залучення до процесу сприймання (по можливості) всіх збережених аналізаторів; на необхідність словесного оформлення побаченого на всіх етапах спостереження. Такий підхід дозволяє максимально збільшити не лише кількість нових вражень та уявлень у процесі спостереження, а й саме головне – забезпечити якість цих сприймань за активної та спільної діяльності мислення й мовлення. Єдність процесів сприймання на полісенсорній основі та активна мисленнєва й мовленнєва діяльність збагачують та активізують чуттєвий досвід дитини зі зниженим зором, що є основою для розвитку її образного мислення та мовлення.

Цілеспрямовані спостереження мають відбуватися під час екскурсій, щоденних прогулянок з вихователем, а також на корекційних заняттях з розвитку мовлення та з корекції розвитку пізнавальної сфери. Організація подібних спостережень має передувати та бути узгодженою із дидактичною метою уроків української мови та літературного читання для того, щоб підготувати необхідну базу для засвоєння навчального матеріалу уроку.

Дієвою формою для активізації пізнавальної діяльності та розвитку вмінь у молодших школярів зі зниженим зором спостерігати за природними явищами, соціальними взаємовідносинами, виробничими процесами є екскурсії. Екскурсії створюють сприятливі умови для збагачення та конкретизації образів навколишньої дійсності в молодших школярів зі зниженим зором, що є основою тих чи інших виразників образності.

Прийомом методу спостереження під час екскурсії є *імітація учнями звуків* природи, рухів тварин, явищ природи. Тому для активізації мовленнєвої діяльності учнів та розвитку їх образного мовлення дії учнів мають обов'язково омовлюватися як педагогом, так і самими учнями.

Таким чином, спостереження під час екскурсій організовує пізнавальну діяльність молодших школярів зі зниженим зором, оскільки активізує їх пошукову орієнтацію. Завдяки цьому відбувається творчий розвиток особистості, накопичення конкретно-образних уявлень про навколишню дійсність та фактичних знань, які є основою для подальшого їх усвідомлення. Крім того, екскурсії створюють практичні передумови для розкриття причин і взаємозв'язків між явищами та предметами, що оточують дитину зі зниженим зором та часто залишаються поза її увагою через особливості зорового сприймання та низький рівень пізнавальної активності. Спостерігаючи за навколишнім світом, пізнаючи його за допомогою збережених аналізаторів, молодші школярі зі зниженим зором опановують практичні уміння та навички взаємодії з навколишніми предметами, їх властивості та якості. У результаті збагачується запас уявлень та образів пам'яті учнів, які широко можуть бути використані в їх творчій діяльності, зокрема в побудові власних висловлювань із використанням виразників образності.

Збагачення, уточнення знань та відповідних уявлень про предмети і явища навколишньої дійсності, як основи розвитку образного мовлення молодших школярів зі зниженим зором, має відбуватися і на уроках української мови та літературного читання. Потрібно зазначити, що самі тексти, що використовуються на уроках української мови та літературного читання в початкових класах, є потужним джерелом пізнання. Але цю свою важливу функцію вони будуть виконувати лише в тому випадку, якщо дитина розуміє зміст тексту. Для дітей з порушеннями зору характерними є недостатність розуміння твору через мізерність та збідненість предметних і образних уявлень (Н.С. Костючек (1983), М.Поліковські (2017), Т.П. Свиридчук (1985), С.В. Федоренко (2017) та ін.). Тому увага педагогів повинна бути спрямована не лише на вирішення певної дидактичної мети уроку, але й на вирішення корекційних завдань: збагачення та уточнення предметних та образних уявлень в учнів зі зниженим зором.

Отже, збагачення, уточнення знань та формування відповідних предметних та образних уявлень визначається як корекційно-розвиткове завдання, що безпосередньо реалізується на уроках української мови та літературного читання.

Шляхи реалізації визначеного вище завдання уроків української мови та літературного читання залежать від ступеня наявних в учнів зі зниженим зором знань про предмети та явища навколишньої дійсності, від характеру і змісту слів та образних висловлювань, які потребували пояснення, від правильного співвіднесення вживаних дітьми слів з конкретними предметами.

До основних прийомів пояснення лексичного значення слів належали наступні.

Показ позначених словом предметів. Наприклад, ознайомлення з новим словом *лелека* супроводжується показом опудала цього птаха, ретельним його вивченням і описом зовнішнього вигляду та характерної для нього поведінки, прослуховуванням звуку, що він видає у звукозапису.

Ілюстрування подій. Використання даного прийому роботи потребує детальної підготовки педагога до демонстрації ілюстрацій, сюжетних малюнків, картин. Завчасно продумується, які з них можна використати для фронтальної роботи, а які – для індивідуальної із врахуванням зорових можливостей дітей.

Демонстрація образотворчих засобів наочності обов'язково має супроводжуватися логічним словесним поясненням.

Імітація дій героїв. У дітей зі зниженим зором спостерігаються звужені можливості у наслідуванні та прояві різних емоційних станів. Також вони погано сприймають і розуміють об'єкт, що рухається. Формуванню правильних уявлень про об'єкти та предмети в русі сприяє самостійне відтворення того чи іншого руху, в більшості випадків за зразком педагога. Відтворення того чи іншого руху самостійно допомагає учням зі зниженим зором підібрати виразники образності для позначення дії, оскільки вони спираються вже на власний практичний досвід.

Пояснення значення слова на основі контексту. Наприклад, у реченні «Періщить дощ», *періщить* це – сильно б'є, січе.

Введення незрозумілого слова у зрозумілу фразу. Наприклад, значення слова «ґанок» можна з'ясувати шляхом введення його в речення «З хати ми виходимо на ґанок». Цей прийом також використовується для отримання зворотної інформації про те, чи правильно учні зрозуміли значення слова після пояснення його значення.

Підбір до нового слова близьких за значенням слів – синонімів або антонімів.

Пояснення походження слів та виразів (чапля-болотниця тощо.).

Співставлення слів з іншими словами (сміятися – з якого приводу?, насміхатися – над ким?).

Елементарне визначення предмета або коротке описання предмета з перерахуванням деяких його суттєвих ознак (піаніно – ударно-клавішний музичний інструмент, що має форму високого ящика з вертикально натягнутими струнами всередині і з горизонтально розташованою клавіатурою на виступі спереду).

Використання прикладів, випадків із життя з використанням наявного у дітей життєвого досвіду з метою його актуалізації основи для формування нових понять та уявлень.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Отже, спираючись на встановлені в ході констатувального етапу дослідження особливості розвитку образного мовлення в молодших школярів зі зниженим зором та теоретико-методичні положення загальної та спеціальної педагогіки були визначені напрями роботи з розвитку наочно-образної основи мовлення: робота над конкретизацією наявних знань та уявлень про предмети і явища навколишньої дійсності та в процесі роботи уточнення лексичного значення слів; розширення знань і уявлень – збагачення словникового запасу; узагальнення, систематизація знань та уявлень – відображення їх у мовленні або оформлення мовленнєвих висловлювань.

Спираючись на чуттєвий досвід, збагачений за допомогою визначених вище методів та прийомів, учні зі зниженим зором мають можливість активно усвідомлювати уточнені знання та уявлення й добирати відповідні слова, що найкраще характеризують той чи інший об'єкт або явище, а також вміло використовувати їх у своєму мовленні.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо а розробці шляхів розвитку виразного мовлення дітей зі зниженим зором.

Список використаних джерел:

1. **Выготский, Л.С.** (1956). Мышление и речь. *Избранные психологические исследования*. М. : Наука.
2. **Костючек, Н.С.** (1983). Развитие речи учащихся школ слепых (I–V класс). М., Изд-во АПН РСФСР.
3. **Литвак, А.Г.** (2006). Психология слепых и слабовидящих: учеб. пособие для студ. высших пед. учеб. заведений. СПб. : КАРО.
4. **Морозова, Н.Г.** (1960). Развитие речи в младшем школьном возрасте. *Очерки психологии детей*. М. № 3. 32-41.
5. **Семенишена, Т.О.** (2010). Мовленнєва готовність до навчання в школі слабозорих дошкільників. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. (Вип. 15. с. 405-409). Кам'янець-Подільський.
6. **Свиридюк, Т.П.** (1985). Формирование интереса к учению у слабовидящих школьников. К. : Радянська школа.
7. **Синьова, Є.П.** (2008). Тифлопсихологія: підр. К. : Знання.
8. **Синьова, Є.П., & Федоренко, С.В.** (2009). Тифлопедагогіка: підр. для студентів вищих навч. закладів. К. : НПУ імені М.П.Драгоманова.
9. **Федоренко, С.В.** (Ред.). (2011). Спеціальна методика навчання української мови в школах для дітей з порушеннями зору: навч. посібник для студентів вищих пед. навч. закладів. К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова.
10. **Фадина, М.Ф.** (1987). Влияние наблюдений в природе и пейзажного искусства на развитие образной речи слабовидящих школьников V–VII кл. (Автореф. дис. канд. пед. наук). М.
11. **Федоренко, С.В.** (2015). Казкотерапія як засіб розвитку зв'язного мовлення дошкільників зі зниженим зором. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки і психології: сб. научных трудов*. Киев-Челябинск : ДІА. 240-245.
12. **Федоренко, С.В., Поліковські, М.** (2017). Актуальність проблеми розвитку образного мовлення дітей з порушеннями зору. *Логопедія. № 11*. К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова. 70-75.
13. **Чигринова, И.П.** (1983). Развитие речи слабовидящих школьников. К. : Радянська школа.

References

1. **Vygotskiy, L.S.** (1956). Myshleniye i rech. *Izbrannyye psikhologicheskkiye issledovaniya*. M.: Nauka.
2. **Kostyuchek, N.S.** (1983). Razvytye rechy uchashhyhsya shkol slepyh (I–V klass). M., Yzd-vo APN RSFSR [in Russian].
3. **Lytvak, A.G.** (2006). *Psychologyya slepyh y slabovydyashhyh: ucheb. posobyey dlya stud. vysshyyh ped. ucheb. zavedeniy*. SPb.: KARO [in Russian].
4. **Morozova, N.G.** (1960). Razvytye rechy v mladshem shkolnom vozraste. *Ocherky psyxologyy detej*. M. № 3. 32-41 [in Russian].
5. **Semenyshena, T.O.** (2010). Movlennieva hotovnist do navchannia v shkoli slabozorykh doshkilnykiv. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podil'skoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Serii: Sotsialno-pedahohichna*. (Vyp. 15. s. 405-409). Kamianets-Podil'skiy.
6. **Sviridyuk, T.P.** (1985). Formirovaniye interesa k ucheniyu u slabovydyashchih shkolnikov. K.: Radyanska shkola [in Russian].
7. **Synova, Ye.P.** (2008). Tyflopsychologiya: pidr. K.: Znannya [in Ukrainian].
8. **Synova, Ye.P., & Fedorenko, S.V.** (2009). Tyflopedahogika: pidr. dlya studentiv vyshhyh navch. zakladiv. K.: NPU imeni M.P.Dragomanova [in Ukrainian].
9. **Fadyna, M.F.** (1987). Vlyyanye nablyudenyj v pryrode y pejzazhnogo yskusstva na razvytye obraznoj rechy slabovydyashhyh shkolnykov V–VII kl. Extended abstract of Candidate's thesis. M. [in Russian].
10. **Fedorenko, S.V.**

(2015). Kazkoterapiya yak zasib rozvytku zvyaznogo movlennya doshkilnykiv zi znyzhenym zorom. *Aktualnye problemy korrekcyonnoj pedagogyky y psyhologyy: sb. nauchnyh trudov*. Kyev-Chelyabynsk: DIA. 240-245 [in Ukrainian]. **11. Fedorenko, S.V.** (Ed.). (2011). *Specialna metodyka navchannya ukrayinskoyi movy v shkolah dlya ditej z porushennyamy zoru: navch. posibnyk dlya studentiv vyshhyh ped. navch. zakladiv*. Za red. S.V.Fedorenko. K. : Vyd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova [in Ukrainian]. **12. Fedorenko, S.V., & Polikovski, M.** (2017). Aktualnist problemy rozvtku obraznogo movlennya ditej z porushennyamy zoru. *Logopediya*. № 11. K.: Vyd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova. 70-75 [in Ukrainian]. **13. Chygrynova, Y.P.** (1983). *Razvytye rechy slabovydyashhyh shkolnykov*. K.: Radyanska shkola [in Russian].

Федоренко С.В., Поликовски М. Развитие наглядно-образной основы речи у детей младшего школьного возраста со сниженным зрением

В статье рассматривается проблема развития наглядно-образной речи у учащихся начальных классов со сниженным зрением. Определены направления работы по развитию наглядно-образной основы речи: конкретизация имеющихся знаний и представлений о предметах и явлениях окружающей действительности, уточнение лексического значения слов; расширение знаний и представлений, обогащение словарного запаса; обобщение, систематизация знаний и представлений, отображение их в речи. В аспекте развития образной речи подробно рассмотрен метод наблюдения, который способствует коррекции вторичных отклонений у детей с нарушениями зрения. Дана характеристика приемов метода наблюдения, направленных на развитие наглядно-образной основы речи.

Ключевые слова: младшие ученики, сниженное зрение, наглядно-образная основа, образная речь, наблюдение, прием.

Fedorenko S., Polikovski M. Development of the representational basis of speech in visually impaired children of primary school age

The article covers the issues of development of visual (representational) basis of speech in primary school students with impaired vision. The author suggests that when teaching visually impaired children, it is essential to work on figurative speech development, not only as a part of their general culture, but also use it as a special educational tool, for instance, to expand the ideas about the objects and phenomena of the surrounding world and to support children's conscious perception of a word's meaning. It is stated that children with visual impairments have limited abilities for proficient cognition of the world around them, which is the basis for speech development. Therefore special educational efforts for figurative speech development should also aim cognitive activity development of a child. The work front for development of representational basis of speech is outlined: refinement of the existing knowledge and notions about the objects and phenomena of the world around us, clarification of the lexical meaning of words; broadening children's ideas and knowledge about the world, enrichment of vocabulary; generalisation and ordering of the existing knowledge and concepts, their representation by the means of verbal speech. In terms of the figurative speech development, the method of observation is considered in detail. Observation as a teaching technique contributes to the correction of secondary developmental disorders in children with visual impairments. The article includes description of the teaching strategies used to explain words' lexical meaning, directed on development of the visual representational basis of speech, namely: displaying the named objects; illustrating the events; imitation of the characters' actions; explaining the word's meaning based on the context; putting an unknown word into the familiar sentence; finding words with close meaning for a new word - synonyms or antonyms; explaining the origin of the words and expressions; comparing the word with the other words; giving simple definitions; using examples and sharing experience.

Key words: primary school children, impaired vision, visual representational basis, figurative speech, observation, technique.